

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav klasických studií

Via Appia a Pohřební ritus u Římanů

referát
LJMgrB40 Exkurze do Říma

Karel Dobiáš
(UČO 439387)

Brno 2015

1. Římské silnice obecně

První italské cesty vypadaly spíše jako pěšiny, jež často vedly podél řek. Před Římany vybudovali síť kvalitních silnic již Etruskové. V některých jejich městech byly dokonce dlážděné ulice. Římané pak toto stavební umění svých předchůdců dovedli k dokonalosti. Svě silnice začali budovat koncem 4. stol. př. n. l., a to z důvodů vojenských. Jejich hlavní funkcí bylo umožnit rychlý přesun vojsk a usnadnit správu kolonií a jejich komunikaci s Římem. Silnice byly významné především ze strategického hlediska, ale protože je začalo využívat civilní obyvatelstvo, přispěly také k rozvoji obchodu a k romanizaci.

Za stavbu cest v době republiky nesli zodpovědnost cenzoři, konzulové nebo provinční místodržící. Za údržbu silnic pak byli odpovědní aedilové. Od roku 20 př. n. l. začali za státní cesty odpovídat *curatores viarum*. Hlavní pracovní silou při stavbě silnic byli otroci, venkovské obyvatelstvo a vojsko. Tato masově nasazená pracovní síla nemusela být nijak kvalifikovaná, ale lidé, kteří práce řídili, museli být mistři ve svém oboru. Díky jejich důmyslnosti jsou některé části římských cest dosud provozuschopné.

Trasy římských silnic se vyměřovaly tak, aby byly podle možností co nejpřímější. Různé přírodní překážky se pak překonávaly stavěním náspů a mostů či vrtáním tunelů. Tyto stavby Římané stavěli tak kvalitně, že se mnoho z nich dochovalo dodnes a některé se běžně využívají. Šířka silnic se pohybovala zpravidla mezi 4,5 a 5,5 metry. Podle potřeby však mohly být jak širší, tak užší. Při stavbě silnice se na jejích okrajích vykopaly příkopy, které tvořily hrany silnice. Tyto příkopy se pak využily pro zřízení chodníku a pro svod vody. Mezi nimi byl do potřebné hloubky vykopán silniční příkop, zpravidla na mateční horninu, jež zajišťovala pevný podklad. Tento příkop mohl dosahovat hloubky až asi 1,5 m. Konstrukce silnic nebyla unifikována a to pravděpodobně z toho důvodu, že se při stavbě využíval materiál, který se dal snadno získat v okolí. Vždy ji však tvořilo několik vrstev. Modelově si můžeme představit, že na dně silničního příkopu byla nasypána vrstva písku a vápna. Na ni se položily velké kameny zpevněné zeminou a cementem. Další vrstvou byla dobře udusaná směs písku a vápna, potom silná vrstva směsi vápna, písku a úlomků cihel, jež byla opět velmi dobře udusaná. Vrchní vrstvou byla zpravidla dlažba z velkých plochých kamenů nebo šterků. Tato vrstva byla kvůli snazšímu odtoku dešťové vody mírně vydutá.¹

¹ Hošek a Marek (1990, s. 115).

2. Via Appia

Nejstarší kvalitně postavenou římskou silnicí byla *via Appia*, kterou nechal spolu s prvním římským vodovodem *aqua Appia* vybudovat roku 312 př. n. l. cenzor Appius Claudius Caecus. Tato silnice se původně táhla ve svých 195 km z Říma na jih do Capuy v Kampánii. Kolem roku 288 př. n. l. byla prodloužena jihovýchodně k Beneventu a kolem roku 244 př. n. l. byla protažena přes Tarentum až do Brundisia v Kalábrii.² Její celková délka činila necelých 600 km.³

Z vojenského hlediska měla tato silnice zabezpečit Řím proti útoku z jihu. Legie po ní také pochodovaly do Brundisia, aby se nalodily a odpluly na Balkánský poloostrov či do zemí ve východní části Středoziemního moře.

Appiova silnice začínala již uvnitř města Říma u Cirku Maxima (dn. *Piazza di Porta Capena*). Kdo po ní chtěl odejít z Města, musel projít Capujskou bránou (*Porta Capena*), jež byla součástí Serviovy hradby, a později také bránou Appiovou (*Porta Appia*, dn. *Porta San Sebastiano*) zbudovanou v hradbě Aureliánově. V okolí Appiovy silnice bylo postaveno mnoho významných památek; jmenovitě: Caracalovy lázně, Drusův oblouk, Priscilliny katakomby, kostel *Domine Quo vadis*, katakomby sv. Kalixta, kostel *San Sebastiano*, Maxentiův cirkus, vila a mauzoleum jeho syna Romula, hrobka Caecillie Metelly, Jupiterův chrám, *Domus Marmeniae* a mnoho dalších. V Brundisiu se dosud dochoval jeden ze dvou patnáctimetrových mramorových sloupů, které označovaly konec této silnice. Via Appia byla stejně jako ostatní cesty lemována milníky, jež udávaly vzdálenosti mezi Římem a místem, kde daný milník stál. A protože bylo podle Zákona XII desek v polovině 5. stol. př. n. l. zakázáno pohřbívat na území města Říma, lemují Appiovu silnici hřbitovy a katakomby, jež se táhnou v délce 20 km od Říma.

Když je řeč o Appiově silnici, je třeba se alespoň stručně zmínit také o silnici Trajánově. Via Traiana byla zbudována kolem roku 109 n. l. a sloužila jako alternativní cesta z Beneventa do Brundisia. Vedla podél východního pobřeží Apeninského poloostrova,

² O těchto letech se informace v literatuře různí, srov. Hošek a Marek (1990, s. 113) či oficiální webové stránky Parco dell Appia Antica; link: <http://www.parcoappiaantica.it/en/testi.asp?L1=2&L2=3&L3=1&L4=0>.

³ Pro tuto informaci jsem musel sáhnout po webové aplikaci Google Maps; link: <https://www.google.cz/maps/dir/Brindisi,+Provincie+Brindisi,+It%C3%A1lie/Tarente,+It%C3%A1lie/Capua+CE,+It%C3%A1lie/%C5%98%C3%ADm,+It%C3%A1lie/@40.8462722,15.0382648,7.5z/data=!4m2!4m25!1m5!1m1!1s0x13467a3bc980ec6d:0x110cef7cc03daf9!2m2!1d17.9417616!2d40.6327278!1m5!1m1!1s0x13471d1819a77b13:0x64f8f9a58d57dfc!2m2!1d17.2470303!2d40.4643606!1m5!1m1!1s0x133afeb77cc9fb3b:0xa76c0de41f4ec00!2m2!1d14.2130486!2d41.1061258!1m5!1m1!1s0x132f6196f9928ebb:0xb90f770693656e38!2m2!1d12.4963655!2d41.9027835!3e2?hl=cs>.

a třebaže byla tato silnice přibližně stejně dlouhá jako její starší předchůdkyně, díky schůdnějšímu terénu umožňovala pohodlnější a často i kratší cestu.

3. Pohřební ritus u Římanů

Civilizace, jež obývaly Apeninský poloostrov ještě před vznikem Říma, znaly vícero způsobů pohřbu. Pro budoucí Římany byly podstatné dva základní způsoby, jimiž se odlišovali Latinové a Sabinové. Latinové totiž mrtvé spalovali a popel ukládali do hliněných uren napodobujících tvarem archaická obydlí, kdežto Sabinové mrtvé pohřbívali do hrobů lemovaných kamennými deskami či do vydlabaných stromových kmenů. Od pozdní republiky převládalo zpopelňování, a to až do 3. stol. n. l., kdy začalo převládat ukládání do země. Oba způsoby se však po celou dobu prováděly současně.

Průběh pohřebních obřadů byl dán starými zvyklostmi. Někdejší náboženské předpisy zůstaly po staletí navenek zhruba nedotčeny, ale jejich náplň pozvolna ustupovala do pozadí. Pohřby organizovali profesionálové, tzv. *libitarii*, kteří zajišťovali plačky, hudebníky, popřípadě tanečnický či mímy. Většinou se jednalo o prosté obřady. Pohřby bohatých a vznešených Římanů však často probíhaly za okázalých ceremonií. V takových případech byl zesnulý několik dní vystaven. Pohřeb začínal průvodem, jenž se někdy mohl zastavit na fóru, kde byla pronesena pohřební chvalořeč (*laudatio funebris*). Během republiky a počátkem císařství mohli za jistých podmínek tvořit část průvodu najatí herci, kteří měli na obličejích masky předků zesnulého (*imagines*). Pohřby lidí z nižších vrstev se konaly krátce po smrti a tělo se z města dopravovalo co nejkratší cestou za skromného průvodu. Někteří chudí náleželi k pohřebním spolkům (*collegia funeraticia*) z jejichž fondů se pak kryly náklady na pohřeb.

Pohřeb jako takový se pak konal na hřbitovech mimo město, mnohdy podél cest či hned za městskými hradbami. Kremace se konaly na místě, které pro ně bylo v rámci hřbitova vyhrazeno, nebo tam, kde měly být zpopelněné ostatky uloženy.

Hroby bývaly označeny nejrůznějšími náhrobními kameny, na nichž mohla být např. shrnuta kariéra zesnulého. Pravděpodobně však měly nejčastěji dřevěné značení, které se nám nedochovalo. Stavěly se také hrobky různých velikostí a tvarů. Jednou z největších hrobek je Hadriánovo mauzoleum v Římě. Od 2. století se nad hroby lidí z vyšších vrstev stavěly také výstřední stavby. Za příklad nám poslouží hrobka Gaia Cestia, jenž byl vystavěn jako pyramida již v době Augustově. V pozdním římském období se začaly užívat také katakomby,

jež stavěli především křesťané. Byly to sítě podzemních chodeb vytesané do měkkého kamene a mrtví se zde ukládali do malých výklenků po stranách. V neposlední řadě v Římě existovaly hromadné hrobky, tzv. *columbaria* (holubníky), kde velké rodiny či pohřební spolky ukládaly urny se zpopelněnými ostatky do jednotlivých výklenků zvaných hnízda (*nidi*). Příslušníci nejchudších vrstev a otroci byli pochováváni do hromadných hrobů, které byly přikryty jen tenkou vrstvou hlíny.

Použitá literatura

ADKINS, Lesley a Roy A. ADKINS. *Antický Řím*. Praha: Slovart, 2012. ISBN 978-80-7391-579-7.

BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974.

BURIAN, Jan. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Praha: Svoboda, 1970.

GROH, Václav. *Starý Řím*. Praha: Jednota českých filologů, 1931.

GROH, Václav. *Život v antickém Římě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

HOŠEK, Radislav a Václav MAREK. *Řím Marka Aurelia*. Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0147-4.

La Via Appia. Milano: P. Bonomi, 1917.

LISOVÝ, Igor. *Řím věčný a okouzující: průvodce dějinami a kulturou starověkého města. II. díl*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2006. ISBN 80-7368-269-9.

ÜRÖGDI, György. *Tak žil starý Řím*. Praha: Orbis, 1968.